

BEVEZETÉS – ELŐSZÓ

ÚTMUTATÓ

A GYAKORLÓSZÖVEGEK GYŰJTEMÉNYÉNEK HASZNÁLATÁHOZ

Wacha Imre beszédtechnikával foglalkozó műve kétkötetes. Az első kötet A tiszta beszéd, a második kötet pedig Az értelmes beszéd címmel jelent meg. A kötetek gyakorlóanyagot tartalmaznak a helyes, kulturált beszédmód kialakításához.

Mindegyik rész gyakorlatai, szövegei lehetőséget és módot adnak az igényes beszéd hangzó elemeinek, szerkesztésmódjának gyakorlásához. Mégis bizonyos eltérés tapasztalható az egyes csoportok szövegeinek gyakorlásszerű megszólaltatása, elemzése által el-érendő célokban. Éppen ezért tanácsos, hogy az ismeretek tudatosítása, elsajátítása és begyakorlás közben a szövegeket először elemezzük végig – tartalmi, retorikai (szerkezeti), nyelvi szempontból – és csak ezek után szólaltassuk meg őket pillanatnyi céljuknak megfelelően. Mind e közben sohase feledjük el, hogy minden szövegnek – még a leg-egyszerűbb artikulációs vagy ritmusgyakorlatra szántnak is – van értelme, hangulata, szándéka. Még ha mechanikusan végezzük is a beszédtechnikai gyakorlatokat, azaz csak technikázunk, még akkor sem szabad figyelmen kívül hagynunk a szöveg gondolatiságát, hiszen végső célunk a szöveg értelmének, érzelmének, szándékának igényes és stílusos megszólaltatása, majd átadása beszédpartnerünknek. Olyan adekvát megszólaltatás tehát a cél, amely a tartalomnak, a beszéd céljának, a beszélőnek, a hallgatónak és a körülményeknek együttesét tartja szem előtt. (Ennek csak egyik eszköze a jó beszédtechnika!)

A második kötetnek Az értelmes beszédnek a nagyobb részét kitevő elemzések a szövegvizsgálatnak, a felkészülésnek a gyakorlatába vezetnek be. A kezdő részfejezetek a szövegek értelmezésének módját alapfokon mutatják be, a későbbi fejezetek elemzései azt a célt szolgálják, hogy a szövegelemzés után a mondat- és a szövegfonetikai eszközöknek (azaz a hangsúlyozásnak és a hangerőnek, a hanglejtésnek és a hangterjedelemnek, a beszédritmusnak és a tempóváltásnak, a szüneteknek) helyes megválasztásával, használatával hogyan segíthetjük a hallgatót abban, hogy egyetlen hallásra megértse a – nyelvi stílus és műfaj eltérő formáiban – megfogalmazott gondolatokat. Ennek a résznek néhány gyakorlatát Hernádi Sándor Beszédművelés című könyvéből vettem át. Hernádi Sándor kiváló könyvét teljes egészében örömmel ajánlom mindenkinek szíves figyelmébe.

Előzetesként néhány gyakorlatra utalok a szövegelemző fejezetekből.

A Marx Györgytől vett részlet (Vár a Tau Ceti népe) az érvelő, logikus értekező próza szövegmondásához, a gondolatok kapcsolásához, tagolásához, a kapcsoló részeknek hangváltással való elkülönítéséhez ad szövegpéldát és hangoztatási gyakorlatot. Elemzéssel kell kiválogatni a szövegből (a bekezdésekből), melyek azok a szinte definíció-szerű tétel- vagy szöveg hangsúlyos mondatok, melyeket erőteljesebb tagolással, nagyobb hangerővel kell kiemelni a többi közül annak érdekében, hogy a hallgató mindenképpen megjegyezze őket.

Bálint György Intelmek kezdő felháborodókhoz című írásából vett részletben a tételeg gondolat vagy a szöveggerinc több mondatban, mondatrészletben van elrejtve. Ezeket kell megtalálni, hanggal „összehozni”.

Illyés Gyula Elemistáknak című írásának részlete az első, a harmadik, negyedik bekezdés „összehasonlításához” és az utolsó bekezdés súlyos mondanivalójának kiemeléséhez ad gyakorlati alkalmat.

A Bárczi Gézától származó első szöveget (részlet A magyar nyelv életrajzából) – éppúgy mint a többi szemelvényt – megszólaltatás előtt alaposan kell tanulmányozni. Csak így jöhetünk rá, hogy a mondatok nemcsak sima láncot, hanem összefüggő láncolatot alkotnak, s ezáltal fejezik ki, viszik tovább a mondandót. A hű és jó tolmácsolás érdekében elemezni kell a mondatok szerkezetét. E nélkül nem lesz világos, hogy pl. Bárczi szövegének 3. mondata így tagolódik: „Neki köszönhető... 1. hogy... a) a tapasztalatok halmozódhattak, b) hogy átszállhatnak; 2. hogy a) a harcot nem kell előlről kezdeni, b) mindenkinek külön-külön megvívnia.” Ugyancsak az elemzés hozza ki a nyelv és a gépezet, valamint a nyelvi és matematikai szabályok párhuzamát, s teszi lehetővé ez utóbbiak leírásának megszólaltatásakor a hasonló és a hasonlított szövegbeli szintjeinek elkülönítését, ezáltal a mondat lényegének kiemelését a hangerőnek, a hangterjedelmeknek és a ritmusnak a segítségével. Ugyancsak a tartalmi és mondattani elemzés, az új, a fontos és a magától értetődő, a már ismert viszonyának vizsgálata adhat segítséget a helyes hangsúlyozáshoz, a logikus kiemeléshez valamint a szószerkezetek hangsúlyviszonyainak megállapításához.

Bárczi Géza másik szövegében (A nyelvi eszmény) az eddigiekhez képest az az új, hogy a bekezdésnyi részletben pontosan elkülöníthető, de bonyolult tételmondat van. Ennek kiemelése, világos tagolása és az összetartozó részek kapcsolása a szöveg megszólaltatásának legfontosabb feladata és célja.

Az akusztikus stílus gyakorlására is szolgáló szövegek különböző műfajú és stílusú írások és beszédrészletek. Ezekhez a második kötetben található írásokhoz kell megkezesni a megfelelő hangvételt, megszólaltatási módot úgy, hogy előbb tartalmi, szerkezeti, nyelvi, retorikai szempontból elemezzük őket.

Muraközy Gyulának Janus Pannoniusról szóló írása értekező próza, erőteljes tagolást és kapcsolást kíván. A tagmondatok és bennük a szószerkezetek erős összefogását hanggal, ritmussal. Semmiképpen nem szabad a mondatokat az írásjeleknél szünetekkel széttörödelni. Viszont elhadarni sem tanácsos őket.

Nyelvi, műfaji, szerkesztési, stilisztikai kérdések vizsgálatára alkalmas a második kötetben található többi szöveg is. Elemzésük, a kísérletezés a megszólaltatással, mind növeli beszéd- és stílusérzékenységünket.

Budapest, 2014.

Wacha Imre